

TALABALARNING MA'NAVYI-AXLOQIY E'TIQODINI TAKOMILLASHTIRISH

Muhammad Said Rahmatullo Xoji Ahmadjon o'g'li

Osiyo xalqaro universiteti magistranti.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada talabalarning ma'naviy-axloqiy e'tiqodi va uni takomillashtirish haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *Ta'lim, ma'naviyat, odob-axloq, tarbiya, islohot, yoshlar, talaba, bilim, globallashtirish.*

Bugungi kunda ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya sifatini takomillashtirish, har tomonlama ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalangan barkamol shaxslarni voyaga yetkazish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri desak adashmagan bo'lamiz. Bu ustuvor masala yuzasidan davlatimiz rahbariyati tomonidan ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Bugun dunyoda globallashtirish jarayonida inson ongi va tafakkuri uchun jiddiy kurash kechayotgani ayni haqiqatdir. Talaba-yoshlarni globallashtirish jarayonida o'z ongi va tafakkuri bilan mustaqil fikr yuritadigan, o'z xalqini va Vatanini himoya qila oladigan shaxs sifatida tarbiyalash ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar mazmunini tashkil etadi hamda talaba-yoshlarning ma'naviy-axloqiy bilimlarga ega bo'lishini taqozo etadi.

Har bir millatning ma'naviy boyligi milliy va umuminsoniy qadriyatlarning birligidan tashkil topadi. Ma'naviy meros o'tmishning yutug'i. Uni to'la, odilona egallash va rivojlantirish esa hozirgi avlodning vazifasidir. O'z madaniy merosini, qadriyatlarini bilmaslik yoki mensimaslik manqurtlikdir. Ularni boyitib, yuksak darajaga ko'tarishga intilmaslik esa millat va uning istiqloli uchun fojeadir. Ma'naviy-axloqiy tarbiyasi yuksak darajada rivojlangan insongina istiqlol, jamiyat va davlat kelajagi uchun mehnat qilishga o'zida kuch va qudrat topa oladi [1]. Shaxs ma'naviy-axloqiy tarbiyasi dastlab oila sharoitida shakllanadi va jamiyat ma'naviyatini belgilovchi mezon sifatida namoyon bo'ladi. Buning asosida ta'lim muassasasida o'quvchi va talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini ta'minlash va mustahkamlashda maxsus ta'lim-tarbiyaviy dasturlar asosida ma'naviy-axloqiy ishlar samaradorligi oshirib boriladi. Shu boisdan, madaniy merosdan, bugungi kun qadriyatlaridan to'g'ri foydalana olish, tarixdan to'g'ri xulosa chiqara bilish, o'z tarixiga va bugungi ahvoriga, madaniy merosi va ma'naviy qadriyatlariga, diniga va axloqiga va huquqiy amaliyotiga, turmush tarziga tanqidiy ko'z bilan qaray olish – Yangi O'zbekiston taraqqiyotining muhim ma'naviy asosidir. Mana shu ma'naviy asos har bir yosh avlodning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini ta'minlashi bilan jamiyat ma'naviyati qaror topishi tabiiydir. Aksincha, bo'lsa esa har bir yoshni jamiyatimizda bo'layotgan o'zgarishlarni noto'g'ri talqin etishga olib keladi. O'zbek xalqida ta'lim-tarbiyaning o'ziga xosligini inobatga olgan holda Vataniga, xalqiga, oilasiga, istiqlol g'oyalariga sadoqatli, fidokor, mustaqil

fikrlaydigan, dunyoqarashi keng, e'tiqodi yuksak, iqtidorli, tashabbuskor, mas'uliyatli, ma'naviy va jismoniy barkamol avlod voyaga yetadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya va unga qo'yiladigan talablar jamiyatda ma'lum bir ijtimoiy-axloqiy talablarga mos keluvchi, axloqiy xislatlarni shakllantirish maqsadida talabalar ongi, hissiyotlari hamda xulqiga muvofiq va tizimli ta'sir etis hisoblanadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya mohiyatiga ko'ra, inson ongining jamiyat bilan aloqadorligi, jamiyat oldida burchli ekanligi, o'z xulq-atvorini jamiyat taraqqiyoti darajasiga bog'likligini tushunishi, jamiyat tomonidan tan olingan axloqiy me'yor, ideal hamda talablarni bajarishda mas'uliyatni his etishi, ma'naviy-axloqiy bilimlarning e'tiqodga aylanishi va bu e'tiqodlarning tizimliliigi, talabalar tomonidan ma'naviy-axloqiy xulq-atvor jamiyat a'zolariga bo'lgan hurmat-e'tiborni namoyon etuvchi mezonlardan ekanligining anglab yetilishi, ma'naviy-axloqiy odatlarning shakllanishi kabilardan iborat. Ma'naviy-axloqiy tarbiya mazmunida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni tiklash masalasining kun tartibiga qo'yish zaruriyatining yuzaga kelganligi munosabati bilan bog'liq bo'lgan tub o'zgarishlar yuz bermoqda. Bundan tashqari barcha ta'lim muassasasida talaba- yoshlarga qadriyat sifatida munosabatda bo'lish ham dolzarb ahamiyatga ega bo'lib bermoqda. Zero, ta'lim tamoyillarining eng muhim tamoyillardan biri - ta'limni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish bo'lib, uning asosiy mohiyati talaba shaxsiga insoniy munosabatda bo'lishni, ta'lim jarayonini erkinlashtirishni talab etadi. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada ham yana bir eng qimmatli qadriyat- erkinlik hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida talaba shaxsida mas'uliyatni his etish, ongli intizomga rioya etish ko'nikmalarini tarbiyalaydi.

Talaba-yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda jadidlarning ma'rifatparvarlik g'oyalari muhim o'rin tutadi. Jadidchilik aslida ma'rifatparvarlik harakatining ko'rinishidir. Shuning uchun biz bu o'rinda masala bayonini ma'rifat va ma'rifatparvarlik tushunchalari va uning ahamiyatini izohlashdan boshlashni lozim topdik. Ma'rifatning lug'aviy ma'nosi bilish, tanish, bilim demakdir. Boshqacha aytganda ma'rifat bilmoq, kishilarning ong-bilimini, madaniyatini oshirishga qaratilgan ta'lim-tarbiya jarayonidir. Ma'rifat so'zining ko'pchilikdagi ma'nosi maorifdir. Ma'rifat atama sifatida - tabiat, jamiyat va inson mohiyati haqidagi turlituman bilimlar, ma'lumotlar majmuasini bildiradi. Ma'rifatli degani — bilimli, muayyan sohada ma'lumoti bor, demakdir. Fanlar chuqur va keng rivojlanib borayotgan hozirgi davrda bilim va ilmga intilgan har bir kishi, talaba, fan namoyondasi ilmning, ya'ni ma'rifatning ma'lum sohasinigina egallashga erisha oladi. Masalan, kimyoning ma'lum sohasini, xuddi shuningdek matematika, fizika, biologiya, meditsina va boshqalarning ham ma'lum yo'nalishlarini egallaydilar.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyasi shakllangan talabalar o'z kasbining mas'uliyatini hamda jamiyat osoyishtaligini saqlash kabi vazifalarni anglab yetadi. Yuksak manaviyatli pedagoglar esa o'zi ta'lim beraligan talabalarini insonparvar, vatanparvar, axloqiy jihatdan pok, bilimli, kamtar, oliyjanob qilib tarbiyalaydi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya ilm-fan, falsafa, axloq, huquq, adabiyot va san'at, xalq ta'limi, ommaviy axborot

vositalari, urf-odatlar, an'analar, din va boshqa ko'plab tarixiy amaliy va zamonaviy qadriyatlarning ta'sirida shakllanadi. Aynan shu qadriyatlar avvalo oilada hamda ta'lim muassasalarida ota-ona va pedagoglar ta'sirida shakllanadi. O'zbek xalqi qadimdan ma'naviy-axloqiy tarbiyaga alohida e'tibor qaratgan. Bugungi kunda ma'naviy-axloqiy merosdan foydalanib, Yangi O'zbekistonning talablariga javob beradigan, o'zi egallagan kasbining mahoratli kadrlarini tarbiyalash har bir oliy ta'lim muassasasining muqaddas burchidir. Bu burchni sharaf bilan ado etish oliy ta'lim muassasasida yosh avlod ongiga avlodlar shajarasi, kasb-kori, urf-odatlar, an'analari, tarbiya usullari, jamiyat taraqqiyotidagi o'rni, o'ziga xos ijobiy tarixmi singdirish, undan g'ururlanish hissini tarbiyalashdan boshlanadi. O'z yurtining tarixidan g'ururlangan inson o'z o'lkasi, millati, xalqi, tili, madaniyatidan g'ururlanishi, uni avavlab-asrashi, dunyoga ko'z-ko'z qilishi tabiiydir. Buning uchun ta'lim jarayonida talabalarning ongiga boshlab «siz tarixi boy, ulug' millatning farzandisiz», “sen ulug' mutafakkirlar, allomaizamonlarni dunyoga keltirib, tarbiyalagan bobokalonlarning avlodisiz” kabi tushunchalarni singdirib bormoq lozim.

Ma'naviy-axloqiy bilimlarni egallagan talaba -yoshlarda tashabbuskorlik, ijtimoiy faollik, halollik, mehnatsevarlik, kamtarlik, fidoyilik kabi fazilatlar shakllanadi. Bunday fazilatlarga ega bo'lgan yoshlar odob-axloq meyorlari talablarini ongli ravishda bajaradi, ma'naviy meros, urf-odat va an'analar kabi milliy va umuminsoniy qadriyatlarni e'zozlaydi. Talabalarda ma'naviy-axloqiy kompetentsiyani rivojlantirishda milliy qadriyatlar va milliy tarbiya asoslaridan foydalanish yo'llari, ma'naviy-axloqiy madaniyatni shakllantirishning pedagogik asoslari, oliy ta'lim tizimida ma'naviyaxloqiy tarbiyani shakllantirish va bo'lajak mutaxassislarni axloqiy tarbiyalashdan iboratdir. Kadrlar tayyorlash muammosi, ayniqsa, ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ish tizimini samarali tashkil etish masalalari yuzasidan qator ilmiy-tadqiqot ishlari tahlil qilinib, amalga oshirildi. Talabalar va yoshlarning ma'naviy madaniyatini rivojlantirish shakllari va usullari (konferentsiya darslari; dars; amaliy dars; o'yin darsi; sayohat darslari; rolly o'yinlar darslari; o'quv faoliyati; ekskursiya; davra suhbatlari; kichik guruhlarda ishlash; ma'naviy madaniyatni shakllantirish usullari: muammoli vaziyat; qiyosiytushuntirish tahlili; asarlar ustidagi badiiy-ma'rifiy ishlar; ijodiy ish; kontseptual tahlil; mantiqiy tahlil; timsollar tahlili; ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni izohlash va o'rganish; mustaqil ish va boshqalar) tizim muhim o'rin tutadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, o'zbek xalqining ma'naviy-axloqiy sifatlari, milliy odat, an'ana va fazilatlar borki, ular boshqa xalqlarda yo'qligidan tashqari, insoniyat ma'naviyatining nodir zarvaraqlari sifatida boshqalarda hayrat uyg'otishi tabiiydir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR;

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo_limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko_taramiz (1-jild). – Toshkent: O_zbekiston, 2017. – 592 b.
2. Azarov Yu.P. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. – Toshkent: O_qituvchi, 1991. – 67 b.
3. Хасанова, Г. И. Қ. (2021). Болага йўналтирилган таълимни амалга оширишда тарбиячининг касбий компетентсиясининг ахамияти. *Academic research in educational sciences*, 2(9), 1051-1056.
4. Ibragimov, X., Abdullayeva Sh. "Pedagogika nazariyasi (darslik)." Т.: Fan va texnologiya 288 (2008).